

Jean Piaget (1896-1980): La teoria constructivista en el desenvolupament de l'infant

En la psicologia dels inicis del segle 21, assumir que el desenvolupament progressiu de la intel·ligència en l'infant està organitzat en forma d'estadis, és quasi una obvietat tan gran com acceptar l'existència dels àtoms o els beneficis de la pasteurització. Però si aquesta creença ha arrelat tan profundament i s'ha considerat 'sentit comú' d'una època, el mèrit és del psicòleg suís Jean Piaget.

Actiu durant quaranta anys al Bureau internacional de l'educació de la UNESCO i assistent des de 1921 d'Édouard Claparède a l'Institut Jean-Jacques Rousseau de Ginebra (que després esdevingué facultat de ciències de l'educació), Piaget estigué al llarg de tota la seva vida en llocs decisius per influir sobre les polítiques educatives més prestigioses. A més, Piaget era un curiós cas de nen prodigi: amb quinze anys va publicar un article sobre els mecanismes d'adaptació a l'altura dels musclos alpins i el director del Museu d'Història Natural de Ginebra li va oferir feina, que no va poder acceptar... perquè encara no havia acabat el batxillerat! Però més endavant Piaget va arribar a participar en l'elaboració de tests psicològics al laboratori de Théodore Simon (1872-1961), coinventor de l'escala mètrica de la intel·ligència amb Alfred Binet, (mort l'any 1911) i a partir del seu treball amb Simon s'inicià en psicologia.

Piaget no és exactament un teòric de l'educació, sinó un psicòleg que estudia el procés de formació dels conceptes en la ment dels infants. No li interessava especialment per què un infant dóna una resposta correcta a un problema, sinó per què tots els infants tendeixen a donar sempre les mateixes respostes (correctes o incorrectes) a una mateixa edat i per què les respostes són sempre les mateixes.

Aquesta recerca del que ell anomenava una 'embriologia de la intel·ligència' necessitava un marc favorable, que trobà a l'Institut Jean-Jacques Rousseau ginebrí, perquè només allí disposava al mateix temps d'una escola i d'un centre d'investigació. El seu mètode consistia a preguntar els infants i a confrontar-los a experiències tals com el canvi del continent d'un líquid o el canvi de forma d'una bola de plastilina. I això només ho podia fer si tenia un lloc que fos alhora laboratori i escola. Correctament preguntats, resultava que els infants comprenien o no (segons la seva edat) la conservació de les qualitats o la reversibilitat d'una operació.

L'infant segons Piaget es desenvolupa mentalment a mesura que adquireix un coneixement objectiu de la realitat. La intel·ligència és un procés d'adaptació que es verifica permanentment entre l'individu i el seu medi, en que es progressa fent augmentar la capacitat abstractiva. La realitat és coneguda veritablement mitjançant el desenvolupament del raonament abstracte i de la lògica formal, per exemple, mitjançant el domini del raonament hipotètic-deductiu. La definició dels famosos estadis de desenvolupament piagetians deriva plenament de la capacitat per desenvolupar estructures intel·lectuals cada cop més abstractes. Quan hi ha un canvi global de la manera de raonar diem que la criatura ha assolit un estadi nou.

Hi ha quatre estadis o períodes en el desenvolupament dels infants, que es presenten en un ordre constant, tot i que les edats en què s'assoleixen poden ser variables. Cadascun d'aquests estadis presenta característiques pròpies que es van integrant a l'estadi posterior, conservant les seves propietats i enriquint-se amb les propietats del nou. Aquests estadis són:

- 1.- Sensomotriu (de 0 a 2 anys), en què l'eix és l'acció.
- 2.- Representacional (de 2 a 7 anys) en què s'usen símbols i s'adquireix una imatge mental
- 3.- Operatori concret (de 7 a 12 anys), en què el nen pot operar lògicament recolzat en els objectes de l'entorn
- 4.- Operatori formal (de 12 anys en endavant) quan el nen pot operar lògicament, sense necessitat experimentació pràctica.

A l'inici l'infant posseeix un pensament pràctic que acompanya les seves experiències, el període sensomotriu. L'activitat del joc revela un pensament simbòlic, no immersit en l'experiència immediata sinó depenent de gestos i imatges. Si s'ha pogut dir que segons Piaget aprenem jugant, no és pel valor del joc en ell mateix, sinó perquè jugant aprenem i construïm regles. Finalment el pensament formal es troba amb el de l'adult, s'emancipa de l'ara i l'aquí. El pensament formal es basa en proposicions, no en realitats. Al mateix temps, l'infant adreçant-se envers la realitat objectiva abandona l'egocentrisme, noció que Piaget recull de la psicoanàlisi.

És còmode, però no gens rigorós, repetir com molts manuals encara fan, que els períodes de l'evolució de la sexualitat infantil segons Freud (oral, anal i edípic) fan referència l'evolució emocional dels infants, mentre que la psicologia genètica de Piaget s'interessa per la construcció del raonament lògic. De fet, psicoanàlisi i constructivisme o epistemologia genètica piagetiana són dues maneres distintes de considerar l'evolució infantil. I no està de més recordar que pel fet de no interessar-se particularment pel problema dels sentiments en l'episodi de l'egocentrisme adolescent, la teoria de Piaget té alguna cosa de reduccionista.

L'element decisiu de la recerca piagetiana és l'epistemologia. El que li interessa és la construcció de la relació entre intel·ligència i realitat. Una evolució intel·lectual és correcta ('madura') quan progressa envers el desenvolupament de l'exactitud i de l'abstracció lògicomatemàtica. Una criatura piagetiana exitosa i ben construïda intel·lectualment és la que resol de manera correcta problemes de matemàtiques.

D'ençà de 1950, Piaget definí la seva recerca com a 'epistemologia genètica', en la mesura que pretén reconstruir el camí de l'esperit humà en la seva conquesta de l'objectivitat científica. Per això la seva concepció de la moral és de tipus kantiana: només assumint el deure pel deure (no pas preguntant-nos per què hauríem de tenir deures!) arriba l'home a ser plenament racional.

Avui hom tendeix a dir que Piaget proposà un model massa abstracte (i massa 'occidental'), un subjecte 'epistèmic' en què es descriuen mecanismes comuns a tots els subjectes d'un mateix nivell. Però només veia el nen com a 'científic en potència'. El model de les intel·ligències múltiples, que inclouen la creativitat de l'artista o la verborrea d'un bon venedor, ha vingut a ampliar el model de constructivisme piagetiana. Però la idea que la intel·ligència creix en un ordre seqüencial d'estadis, resta bàsicament indiscutida en la psicologia posterior.